

УДК 792.8

Провідний концертмейстер

кафедри хореографії

Кравченко Ірина Андріївна

В статті йде мова про роль історико-побутового танцю в процесі формування професійних якостей хореографа. Значну увагу автор приділяє методиці вивчення історико-побутового танцю, ролі викладача в цьому процесі, важливості правильного підбору музичного матеріалу для супроводу танців. Наведено приклади використання студентами надбаних знань і умінь з історичного танцю в практичній творчій діяльності

Формування професійних якостей хореографа на уроках історико-побутового танцю.

Актуальною проблемою нашого суспільства сьогодні є значна криза духовного життя, зростання дефіциту духовної культури і виховання у молодіжному середовищі. У таких умовах гостро постає проблема Людини — звернення до неї як до самоцінності, вивчення і визначення її творчого потенціалу, змісту та спрямованості естетичних потреб.

Вирішення зазначеної проблеми передбачає нове осмислення ролі художньо-естетичного виховання у формуванні особистості, становленні її загальної культури на всіх освітніх рівнях.

Відродження національної культури неможливо без підготовки висококваліфікованих кадрів педагогів дисциплін естетичного циклу для системи освіти. Майбутнє суспільства, духовні здобутки нації, естетичне виховання молоді безпосередньо залежить від тих, хто своєю професією покликаний втілювати у життя ідеали добра, правди, краси, гуманізму [5,с.4].

Зміни, що відбулися в різних сферах суспільного життя, призводять до значних зрушень в системі організації і функціонування вищої освіти, обумовлюють підвищення ролі і значення університетів як основних осередків науки і освіти, здатних підтримувати нерозривний зв'язок між викладанням і дослідницькою діяльністю та забезпечити підготовку висококваліфікованих спеціалістів [3].

Нова культурна і освітня політика періоду державної незалежності України сприяла тому, що хореографічна освіта в цілому і вища зокрема протягом останнього десятиліття зазнала суттєвих змін. Так, створена і інтенсивно розвивається система підготовки педагогів хореографії у педагогічних і гуманітарних університетах.

В Херсонському державному університеті підготовку фахівців мистецько-педагогічного профілю здійснює факультет культури і мистецтва. Основним завданням художньо-естетичної освіти майбутніх вчителів мистецьких дисциплін є опанування вітчизняної та світової культурно-мистецької спадщини, включення у різні форми практичної діяльності, що забезпечує набуття педагогічного і художнього досвіду з чіткою проекцією на постійне професійно-педагогічне художньо-естетичне самовдосконалення. Художньо-естетична освіта в межах факультету культури і мистецтва узагальнює та систематизує знання, вміння й уявлення студентів, які вони дістали під час попереднього вивчення професійного і народного мистецтва як у межах навчальної діяльності загальноосвітніх шкіл, так і в системі позашкільної та середньо-спеціальної освіти [7, с.29].

Перед викладачами художньої культури стоїть важливе завдання формування духовного світу людини, розвитку її естетичних почуттів і смаків, у зв'язку з чим особливого значення набуває викладання предметів художнього циклу.

Аналіз практичного досвіду засвідчив, що найбільш ефективними і перспективними є технології, що дозволяють органічно поєднувати в навчальному процесі професійну спрямованість, орієнтацію на особистість та раціонально організовану самоосвіту студентів під керівництвом викладача. Ефективність системи освіти визначає ефективність навчання, критеріями якого повинні стати:

-інтелектуальний і загальнокультурний розвиток особистості, формування професійних якостей;

-рівень засвоєння знань і вмінь;

-опанування засобами вирішення пізнавальних і практичних завдань [8,с.12].

Метою навчання студентів спеціальності „Хореографія” має бути фахівець, який досконало володіє педагогічною і професійною майстерністю, органічно сполучаючи її з багатством духовних якостей, спроможний до творчої діяльності, до збагачення художніх інтересів та естетичних знань, а також здатний пробуджувати у своїх вихованцях потребу у спілкуванні з мистецтвом у різноманітні його видів і проявів.

Складні завдання формування та розвитку художніх здібностей студентів здійснюються насамперед у процесі навчання. Структура та методична система професійного навчання майбутніх педагогів-хореографів на факультеті культури та мистецтв передбачає вивчення переважно саме

таких дисциплін, які пов'язані з різними видами мистецтва : з музикою, театром, літературою, образотворчим мистецтвом.

Основи професійної майстерності закладаються при вивченні циклу спеціальних дисциплін, таких як класичний танець, народносценічний танець, український народносценічний танець, бальний танець, сучасний танець, ритміка, ансамбль, мистецтво балетмейстера. Важливе місце серед них посідає історико-побутовий танець.

Історико-побутовий танець грає важливу роль в хореографічній практиці музичного театру, став обов'язковою дисципліною в системі вищої та середньої освіти. Числений оперно-балетний репертуар вимагає від хореографів точного знання побутових танців різних епох, вміння передавати їх живі риси, стильові прикмети.

Можна назвати багато творів, де історичний танець є чудовим засобом образної характеристики. Достатньо згадати хоча б дивовижний за ритмічною яскравістю і художньою правдою „Танець з подушками” в балеті „Ромео і Джульєта” Л. Лавровського, сарабанду в „Полум'ї Парижа” В.Вайнонена, еколез в „Євгенії Онєгіні”, поставлений О. Горським. Режисерам драми, кіно, керівникам народних театрів і самодіяльних колективів нерідко доводиться відтворювати на сцені картини минулого, вводити старовинні танці, укліни, привітання.

Історико-побутова хореографія не зупиняється в своєму розвитку. Вона не може обмежуватися тільки танцями прошлих років. Але щоб створювати нові танці, необхідно ознайомитися з досвідом минулих століть, з художніми принципами бальної хореографії. Вивчення різноманітних форм історичного танцю необхідно. Ритми, фігури, пластичні прийоми вальса, польки, захоплюючі, живі, витончені за формою рухи мазурки можуть багато підказати, направити думку балетмейстера. Це, так би мовити, практична сторона питання. Але вивчення історико-побутового танцю представляє величезний науковий інтерес, збагачує наші знання історії балету і танцювальних стилів, і, природно, є невід'ємним компонентом професійної підготовки хореографа [1, с.5].

Історико-побутовий танець, по суті, народний танець. Його корні йдуть в народну творчість. Тому в основу дисципліни „Історико-побутовий танець” потрібно покласти вивчення автентичних зразків історичного танцю в його первісному вигляді, без прикрас, що виникли в іншому середовищі [1, с.17].

Основні фігури й рухи, манера виконання французького бранля, італійської салтарелли, німецького гротеску, австрійського вальса виникли в народі, народжені його характером, його музичними ритмами, звичками, смаком, кроєм одягу. Про національну своєрідність танців у свій час писав М. В. Гоголь: „Дивиться, народні танці є в різних кутках світу: іспанець пляше не так, як швейцарець, шотландець, як теньєрівський німець, росіянин не так, як француз, як азіатець. Навіть в провінціях однієї країни змінюється танець. Північний рус не так пляше, як малоросіянин, як слов'янин

південний, як поляк, як фін: у одного танець, що говорить, у іншого – бездушний; у одного скажений, розгульний, у іншого—спокійний; у одного напружений, тяжкий, у іншого—легкий, тендітний. Звідки народилася така різноманітність танців? Вона народилася з характеру народу, його життя і способу занять” [2с.115].

Історичний танець має виглядати на сцені як „недільний живопис минулих епох”. Вот чому при створенні композицій за мотивами історичних танців найголовнішу увагу треба приділяти їх значеннєвому змісту [1,с.17].

Ця складна робота балетмейстера значно полегшується, коли він має справу з виконавцями, які вивчали історичні танці не як абстрактні схеми, а як живу образну мову минулих епох.

На протязі всієї історії хореографії існують танці простого народу і танці аристократичного суспільства; останні ні в якому разі не можуть повністю характеризувати танцювальну культуру країни.

Класифікація і періодизація історичних бальних танців вельми важка. Справа в тому, що багато з них, що належали до якоїсь однієї народності, або країни, розповсюджувалися по всієї Європі й швидко становилися модними. Так було з менуетом, гавотом, полонезом, контрдансом, вальсом, полькою, мазуркою. Правда, в кожній країні їх намагалися пристосувати до місцевих смаків і звичек. Особливості танцювальної культури, характер і темперамент народу накладали свій відбиток на виконання. В Росії, наприклад, церімоніальні танці XVIII ст. виконувалися більш пожвавлено, ніж в інших країнах, манірний і поважний гротфатер нерідко перетворювався в танець-гру, в менуеті не додержувалися суворого чиношанування, яке мало місце у Франції. Навіть вальс в різних країнах отримував різну інтерпретацію.

Є ще одна обставина, що заважає зробити точну періодизацію. Далеко не всі танці отримують визнання в момент свого з’явлення. Частина з них міцно входить у побут в період свого „другого народження”. Перше згадування про гавот відноситься до XVI ст., а загальну популярність він отримує тільки в XVIII ст. Також і вальс. Його знають вже в XV—XVI ст., але як усталена форма він фігурує в 70--80 роки XVIII ст., а найпопулярнішим танцем епохи становиться в XIX ст.

Вивчаючи історико-побутовий танець, необхідно приділяти увагу його походженню. Програма курсу має бути побудована залежно від історичної послідовності виникнення і розвитку танців, що вивчаються. Їх можна поділити на три групи.

До першої, чисельно найбільшої, належать автентичні зразки побутового танцю, зафіксовані у тому вигляді, як їх виконують у народі. Це— бургундський бранль, фарандола, морванський бранль, бранль”Колокольний дзвін”, танець”Марешин”, бранль”Карре”, бранль „Булочниця” бурре, ригодон, народні форми гавота, тампет та інші.

Другу групу складають танцювальні композиції й схеми, що здобуті з класичних праць по бальному танцю. В цю групу входять гальярда, вольта, контрданс, французька кадриль.

Танці, створені видатними хореографами різних епох, складають третю групу. Це—класичний менует М.Петіпа, екосез А.Горського та ін. [1,с.14].

В сучасній хореографічній школі історико-побутовий танець займає своє законне місце. На першому етапі навчання ця дисципліна привчає майбутніх виконавців до засвоєння сценічної площадки, правдивій манері поведінки, привчає рухатися в різних темпах і ритмах. Залучати до свідомого виконання рухів і поз необхідно з перших уроків. Студентам потрібно переконливо розповідати, що ритмічна хода парами-- це не танець. Вони з перших занять повинні свідомо робити всі рухи, розуміти, що і як танцюють, повинні засвоїти правила подачі руки один одному і найпростіших поклонів.

Вивчення історико-побутового танцю розпочинається з елементів найпростіших танцювальних форм. На відміну від класичного і характерного танцю студентам не потрібно засвоювати технічно складні рухи і комбінації. Але вивчення на перший погляд дуже простих поз, кроків, поклонів і положень корпусу представляє певні труднощі.

Вивчаючи історико-побутовий танець, студенти мають не тільки засвоїти програму даної дисципліни, але й розпочати формування акторської майстерності. Це, мабуть, найскладніша й найвідповідальніша частина курсу. Крім свідомого запам'ятовування кроків і поклонів студенти повинні навчитися музично і пластично рухатися, злитно відтворювати танцювальні рухи, звикати до танцю в парі і спілкуванню з партнером, чітко виконувати рухи в різних ритмах. Якщо студенти на першому етапі вивчення історико-побутового танцю тільки механічно засвоять різні види *chasse*, па польки, вальса, мазурки, вони в подальшому при вивченні стилістично складних композицій будуть все виконувати формально, зосереджуючи свою увагу тільки на відтворенні танцювальної схеми.

Засвоївши основну програму курсу „Історико-побутовий танець”, студенти вивчають танцювальну культуру XVI—XIX ст. і деякі сценічні форми історичних танців з класичних і сучасних опер і балетів. Дуже корисно знайомити студентів з найважливішими історичними подіями, пов'язаними з танцями, що вивчаються, а також з побутом і костюмом даного часу [1,с.17,18].

Основне завдання програми з історичного танцю—навчити манері виконання танців окремих епох. Це багато в чому залежить від того, наскільки сам педагог володіє манерою виконання, наскільки він сам точно знає і може показати стильові особливості окремих танців.

Надзвичайно важлива роль у системі фахового навчання належить особистості викладача. Особливо сьогодні, в епоху інформаційно-комп'ютерних технологій його постать посідає центральне місце в

навчальному процесі. Це відбувається, зокрема, в зв'язку з тим, що саме емоційно-вольові якості викладача, його здатність яскраво і переконливо, майстерно поєднувати у своєму мисленні і поведінці образне і логічне, абстрактне і конкретне, набувають вирішального значення в процесі залучення студентів до багатств хореографічної культури. Науково-педагогічний рівень підготовки викладача передбачає поєднання ґрунтовних знань і умінь із відповідним науковим та творчим доробком.

Професійні уміння, які формуються в процесі засвоєння професійних знань, є тією основою, без якої неможлива викладацька діяльність. Ці вміння полягають у визначенні структури, змісту, методики проведення навчальних занять, способів підготовки до них, використанні найважливіших прийомів створення проблемних ситуацій, здійснення контролю за результатами занять, тощо.

Теоретико-методична підготовка викладача повинна підкріплюватися педагогічними навичками, що поділяються на дві основні групи. До першої належать: висока виконавська культура (точний, яскравий переконливий практичний показ); уміння володіти собою, керувати своїми емоціями (знімати зайве психічне напруження, викликати творче натхнення); техніка мовлення. Друга група включає вміння співпрацювати з окремим студентом чи студентським колективом у процесі розв'язання педагогічних завдань (дидактичних, організаторських, комунікативних та ін.) [8,с.22].

В процесі опанування методикою викладання історико-побутового танцю педагогічні навички повинні підпорядковуватись умінню передавати свої знання, підкреслювати значимість цієї дисципліни.

Виклад навчального матеріалу повинен бути:

- доступним і різноманітним, з відокремленням головного і другорядного;
- логічним, пов'язаним із практикою;
- цікавим, емоційним;
- пов'язаним із засвоєним раніше матеріалом.

Творчу діяльність викладача характеризує вміння швидко орієнтуватися в конкретній ситуації, здатність оперативно і правильно її оцінювати та, імпровізуючи, миттєво приймати рішення на основі педагогічного досвіду, ерудиції.

Вагомим підтвердженням педагогічної майстерності є також якісний і точний показ, бо саме зоровий збудник в першу чергу вражає уяву і переконує у необхідності самоудосконалення [8,с.23].

Нажаль, серед педагогів історико-побутового танцю зустрічаються особи, які безвідповідально підходять до свого предмету. Не маючи достатнього сценічного досвіду, не знаючи теорії, вони вважають, що

достатньо прочитати в книзі опис того чи іншого танцю і можна викладати цей предмет. Це веде до серйозних теоретичних та практичних помилок.

В історичних танцях манеру і стиль виконання відновлювати дуже важко. За допомогою найчастіше приходиться звертатися до музики. Отже підбір музичного матеріалу у викладанні історико-побутового танцю має дуже важливе значення. Музика не тільки визначає ритмічну сторону танцю, вона підказує характер виконання. Ще Ж. Новерр говорив: "Вдалий вибір мотивів—настільки ж значна частина танцю, як підбір слів й зворотів мови для красномовності" [6,с.111].

Специфіка хореографічної освіти вимагає від учнів максимального розвитку музичності. Вміння активно слухати музику, розбиратися в її змісті і засобах музичної виразності, бути гранічно ритмічним, виявляти і свої музичні враження в свідомих рухах і діях—такі навички та знання необхідні для гармонічного виховання професійних якостей майбутніх хореографів.

Найважливішою особливістю танцювальної музики є її ясна ритмічна визначеність, повторність якоїсь характерної ритмічної формули. Завдяки цьому ми не тільки розпізнаємо танцювальну і нетанцювальну музику, але й легко відрізняємо вальс від польки, мазурку від тарантели.

Чіткий ритм музичного супроводу танцю не тільки організує рухи танцюючих, але й володіє емоційною силою впливу. Роль ритму в танцювальній музиці надзвичайно важлива. Але не менш істотну сторону її складає мелодичний малюнок. У деяких народів він більш багатий, різноманітний, у інших—більш лаконічний, стриманий. Кожен тип мелодики відповідає характеру народу, його життю, історії, його національному духу. В танцювальній музиці народ відбирав найкраще й найбільш характерне, ядро національне з створеного ним в процесі багатовікової усної творчості.

На уроках історичного танцю учні повинні чути народні мелодії, музику минулих епох в кращих її зразках. Багато цікавих старовинних танців є і у композиторів XIX-XX ст. : Р. Дріго, А. Аляб'єва, А. Жиліна, П. Чайковського, О. Глазунова, С. Монюшка, Ю. Шапоріна, Б. Асаф'єва, М. Глієра, С. Прокоф'єва.

Важливу допомогу викладачу історико-побутового танцю і концертмейстеру, який з ним працює, в підборі музичного супроводу для уроків може надати посібник «Музыкальная хрестоматия для уроков историко-бытового танца» / сост. Э. Крупкина, И. Воронина, М. 1971/. Оскільки рухи і композиції, що вивчаються на уроках, безпосередньо пов'язані з певною епохою, стилем і манерою виконання того чи іншого танцю, то саме від музичного супроводу часто залежить правильне засвоєння учнями танцювальних рухів [4,с.2].

Цінним підручником з історико-побутового танцю є ґрунтовна праця талановитої балерини Великого театру, а пізніше видатного педагога історико-побутового танцю М. В. Рождественської «Историко-бытовой

танець» / М. 1963 /. В своїй книзі авторка приділяє багато уваги походженню історико-побутового танцю, надає чисельні приклади автентичних танців минулих століть, і не тільки загально відомих, але й танців, створених на основі справжніх історичних документів. В розділі „Музыкальные иллюстрации” підручника наведено багато музичних прикладів з першоджерел.

Вивчення історико-побутового танцю у вищих навчальних закладах крім ознайомлення з найтиповішими формами історичного танцю, його елементами і манерою виконання передбачає створення особистих композицій за мотивами історико-побутового танцю.

Вивчення різноманітних танцювальних стилів, справжніх музичних першоджерел збагачує творчу палітру майбутніх хореографів, допомагає створювати картини минулих епох, використовувати історичний танець як засіб образної характеристики.

Яскравим прикладом творчого втілення знань і вмінь, набутих на заняттях з історико-побутового танцю, може бути участь студентів – хореографів факультету культури і мистецтва ХДУ у виставі учбового театру Студі-АРТ „Біда від ніжного серця” за п’єсою В. Соллогуба

(художній керівник і режисер-постановник--- кандидат педагогічних наук, доцент Л. Лимаренко, хореографи— Заслужений працівник культури І. Пашко, студенти спеціальності „Хореографія”С. Бистрицька, М. Веселова), в якій вміло і органічно було виконано танці полонез і мазурка, що прикрасило і пожвавило дію водевілю.

А участь кращих студентів факультету у спільному проекті ХДУ і Херсонського обласного академічного музично-драматичного театру ім. М. Куліша – виставі „Ревізор” за комедією М. Гоголя (режисер-постановник-Заслужений діяч мистецтв, перший проректор ХДУ, доктор філологічних наук, професор О. Мішуков, хореографи—Заслужений працівник культури, завідувач кафедри хореографії ХДУ, професор В. Чуба, завідувач кафедри мистецтвознавства Академічного ліцею, доцент А. Рехлицька), де танець краков’як у їх виконанні став хореографічним лейтмотивом вистави, є підтвердженням високого професійного рівня підготовки студентів з історико-побутового танцю.

Отже, вивчення історико-побутового танцю є важливою складовою фахової підготовки хореографа, формування його професійних якостей і вимагає не лише досконалого оволодіння всім багатством виражальних засобів різноманітних танців, а й вмілого використання величезної хореографічної спадщини у творчій діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Васильева -Рождественская М. Историко-бытовой танец. М. 1963.
2. Гоголь Н. В, собр. соч. в шести томах, т. 6, М. 1953.

3. Державна національна програма «Освіта». Україна ХХІ століття. – К.: ІСД освіти України, 1994.
4. Музыкальная хрестоматия для уроков историко-бытового танца. Составители :Крупкина Э., Воронина И., М. 1971.
5. Національна доктрина розвитку освіти. // Київська правда. – 2002.— 26 квіт.
6. Новерр Ж., Письма о танце и балетах. М. 1965.
7. Полякова Г. Реалізація завдань художньо-естетичної освіти майбутніх вчителів спеціальностей мистецтва. ХДУ Збірник наукових праць” Педагогічні науки”, випуск ХХХ , Херсон 2002
8. Цветкова Л. Методика викладання класичного танцю. Підручник. Київ 2005.